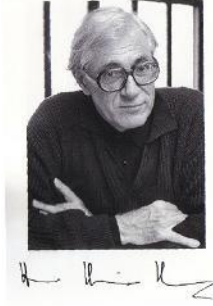

HANS HEINZ HOLZ

Felsefenin Kuruluşu ve Gerçekleşmesi

Doğan Göçmen

Dünya işçi sınıfı ve ezilen halklar, vermiş oldukları kurtuluş mücadelesinin büyük bir emekçisini yitirdi. Geçen hafta 84 yaşında yitirdiğimiz filozof Hans Heinz Holz, kelimenin tam anlamıyla işçi sınıfının filozofuydu. Holz, 20. yüzyılın son üççeyreğinin ve 21. yüzyılın ilk on yılının, yani insanlık tarihinde son derece dramatik olayların, büyük tarihsel ileri sıçramaların ve trajik çöküşlerin yaşandığı bir dönemin canlı tanığı olmuştur ki o, bu olaylara, olayların en yoğun ve şiddetli yaşandığı ülkede, Almanya’da tanıklık etmiştir. Aynı zaman da bugün dünya entelektüel gündemini meşgul eden birçok 20. yüzyıl Heidegger, Gadamer ve Habermas gibi birçok Alman entelektüeli ile de aynı çağı paylaşmıştır. Aralarında önemli bir fark vardır: Holz, birçok yasal ve siyasal engelle, örneğin meslek yasağı ile filozof olarak bastırılmak istenirken, diğerleri hemen her türlü devlet desteği görmüştür, sonuna kadar teşvik edilmiştir. Buna karşın Holz, geride genç kuşakların Marksist felsefeyi geliştirmek için hemen her bakımdan bir çıkış noktası bulabileceği birçok büyük eser bırakmayı başarmıştır.

İnsanlık tarihinde hemen her şeyin etrafında döndüğü ‘güneş’, hemen her şeyin çekim merkezi, üretim ilişkileridir. Bu sadece toplumsal olay ve olgular için değil, özellikle ekolojik kriz çerçevesinde tartışılan birçok doğal sorunlar için de geçerlidir. “İlk bakışta anlaşılmaz ve açıklanamaz gibi görünen çağımıza özgü birçok sorun, yani ‘kargaşa’, üretim ilişkileri ile ilişkilendirildiği ve üretim ilişkilerinin ışığında incelendiği zaman anlaşılır ve açıklanır oluyor”. Jürgen Habermas’ın genel olarak sınıflar üstü olarak tasarlanan iletişim kuramını, özel olarak da “Yeni Karmaşa” adlı kitabını kastederek böyle diyordu Ernst Bloch’un öğrencisi Hans Heinz Holz, kendini dinleme fırsatı bulduğum konferanslardan birinde.

Büyük Çağın Tanığı

Bu duruş, fakat aynı zamanda adına faşizm denilen Alamanya’da yaşanan barbarlık ve Sovyetler Birliği’nde bu barbarlıktan çıkmayı amaçlayan sosyalizm denemesi, Holz’u ta gençlik yıllarında felsefenin ve bilimlerin sorunlarına işçi sınıfı açısından tarihsel olarak bakmaya götürmüştür. Hem de bunu ilk ve orta öğretiminin hemen hepsini faşizmin dayattığı koşullarda geçirmek zorunda

kalmış olmasına karşın başarmıştır. Felsefeyi işçi sınıfının ve ezilen halkların vermiş olduğu kurtuluş kavgasının “beyni” haline getirmek için ne yapmak gerekir? Holz’u bütün felsefeci hayatı boyunca meşgul eden bu soru, Marx’ın ta gençlik yıllarında ortaya attığı bir sorudur ve kesinlikle ezilenlere karşı basit bir acıma duygusundan kaynaklanmamaktadır. Eğer soruna sadece bir acıma duygusundan hareketle yaklaşılsaydı, karşı karşıya olunan mesele gerçekten basitleştirilmiş olurdu. Bu ise en iyi durumda sorunu moralize eden, örneğin: elinizdeki mülkiyetin sadece yüzde birini yoksullara verseniz, dünyada açlık kalmayacak, türünden çağrılar yapmaktan öteye gitmeyecekti. Fakat sorun bu kadar basit değil ve vicdana hitaben yapılan birtakım ahlaksal çağrılarla çözülecek türden hiç değil. Ve sorun belki ilk bakışta sanıldığı gibi, felsefenin basit bir şekilde işçi sınıfının ve ezilen halkların hizmetine sunulması anlamına da gelmemektedir.

Felsefi Çabasının Amacı

Sorunun çerçevesi, Holz’un son cildini ölmezden birkaç hafta önce tamamladığı ve Berlin’de “Aurora Verlag”da üç cilt olarak yayınlanan Marksist felsefe tarihine ilişkin olan eserine vermiş olduğu başlıkta daha açık olarak görülebilir: “Aufhebung und Verwirklichung der Philosophie” (“Felsefenin Muhafaza Edilip Aşılması ve Gerçekleştirilmesi”). Fark edildiği gibi, konu sadece kavramsal dizge ile ilgili değildir. Zira Holz çerçeveyi ‘felsefenin muhafaza edilip aşılması’ ile; sıkça kullandığı başka bir tabir ile belirtecek olursak; Holz, sorunu “dünyanın kuramsal halledilmesi” ile (“theoretische Bewältigung der Welt”) sınırlı tutmuş olsaydı, konu salt kavramsal bir dizge sorunu olarak ele alınabilirdi. Bu durumda konu, bir ya da birkaç filozofun ve belki de bütün bir felsefe tarihinin eleştirisi ve eleştirilenin yerine yeni bir kavramsal dizge koyma meselesi olarak görülebilirdi. Fakat Holz’un son büyük eserine seçmiş olduğu başlıkta bir de ‘felsefenin gerçekleştirilmesi’ meselesi var. Holz’un filozof olarak neredeyse bütün yaşamını dolduran bu mesele hem genel felsefe tarihi üzerinden hem de Marksist felsefe tarihi üzerinden dolaylıdır. Bunun ne anlama geldiğini görebilmek ve Holz’un eserinin tarihsel önemini kavrayabilmek için onu ve eserini önce Marksist felsefe tarihi içine oturtmak gerekir.

Marksist Felsefe Tarihindeki Yeri

Holz, Marksist kuram tarihinde üçüncü kuşak bir kuramcı olarak tanımlanabilir. Birinci kuşak, örneğin Lenin ve Gramsci gibi kuramcıların büyük sorusu (ki bu onlara önce Marksist kuramın karşıtları tarafından dayatılan, fakat onlar tarafından son derece verimli hale getirilen bir sorudur), Marksizm’in felsefe olup olmadığı ve eğer Marksizm felsefe ise, onun nasıl bir felsefe olduğu sorusudur. Antonio Labriola’nın, Marksist kuramın, sanıldığından çok daha fazla felsefi iç kaynağa ve temellere sahip olduğu konusunda uyararak için yazdıklarını hatırlayalım. Elbette mesele bu şekilde ele alınca, Marksist felsefenin felsefe tarihi ile ilişkisinin, iç ve dış kaynaklarının ve temellerinin ne olduğu sorusuna yanıt aramak gerekir. Georgy Plekanov’un felsefi çalışmalarında yanıt aranan soru budur -ki bu konuda ilk çalışmaları aslında Engels vermiştir. Clara Zetkin ve Rosa Luxemburg gibi çalışmalarını daha çok Marksist kuramın uygulanması sorusuna hasretmiş düşünürler de dâhil olmak üzere; birinci kuşak Marksist düşünürlerin ortaya koymuş olduğu teorik çalışmaları, Marksist kuramın değişik boyutlarını ortaya koyup onun felsefi temellerini görülür kılmayı amaçlamaktadır. György Lukács gibi ikinci kuşak Marksist kuramcılarının sorusu artık tek başına Marksist felsefenin kaynakları ve temellerinin ne olduğu sorusu değildir. Bu soru ikinci kuşak Marksist kuramcıları en az birinci kuşak kuramcılar kadar ilgilendirse de; onları yeni bir sorunun da meşgul etmeye başladığını görüyoruz: “Marksist felsefe nasıl mümkündür?”. Yani artık soru, sadece Marksist felsefenin ‘neliğine’ dair değil, aynı zamanda onun “nasıllığına” da

ilişkindir. Bu ikinci soru doğrudan Marksist felsefenin kuruluşuyla ilgilidir. Örneğin Lukács'ın "Toplumsal Varlığın Ontolojisi" ikinci soruya hasredilmiş bir eserdir. İşte, Holz'un geride bırakmış olduğu felsefi eserde bu ikinci sorunun artık belirgin bir şekilde kuramsal çabaların merkezine alındığını görüyoruz.

İki Büyük Tez ve Miras

Çalışmasının merkezine Marksist felsefenin kuruluş sorununu alan Holz, iki temel tezdten hareket ediyor denebilir. Bu iki tezin ilki, birinci kuşak Marksist kuramcılarının çalışmalarının ortaya çıkarmış olduğu ürününü bir cümlede şöyle özetliyor "Birlik ve Çelişki" adlı Yeni Çağda diyalektiğin tarihini ortaya koyduğu felsefe tarihine dair olan eserinde: "Marksizm tamamıyla bir felsefedir ve bu, 'onun aynı zamanda felsefeden daha fazla' olduğu anlamında geçerlidir." Marksizmin "felsefeden daha fazla" olduğuna dair belirleme, yukarıda işaret ettiğim felsefenin gerçekleşmesi sorunu ile ilgilidir. Böylelikle sorun, Marx'ın haksız yere ve sıkça kasıtlı olarak felsefeyi yıkmak istediğine dair suçlanmasına sebep olan ünlü "onbirinci tez" çerçevesine oturtulmuş oluyor.

"Asıl mesele dünyayı değiştirmektir" önermesini kendine temel edindiği için Marx'ı felsefeyi yıkmak istemekle suçlayanların en ünlülerinden birisi Heidegger'dir. Bu suçlamasıyla Heidegger, kendisine ve felsefe diye ortaya koyduğu teolojik şeye, sanki Marx'a ve Marksistlere karşı felsefeyi savunuyormuş görünümü vermektedir. Fakat Fransız felsefe tarihçisi ve Heidegger araştırmacısı Emmanuel Faye ve İtalyan felsefe tarihçisi Domenico Losurdo'nun (her birinin farklı açılardan) ortaya koyduğu gibi, felsefeyi içten çökertip, yerine teolojiyi geçirmeye çalışan Heidegger'in kendisidir, Marx değil. Heidegger'in felsefi çabası, felsefenin araçlarını teolojinin hizmetine sokmakla ilgilidir. Aynı çabayı Gadamer farklı bir açıdan göstermektedir ve bunu Türkiye'de de yayılmaya çalışılan "hermeneutik" başlığı altında sunmaktadır. Fakat Heidegger'i ve Gadamer'i birleştiren, felsefeyi öznelci açıdan yorumlayarak yıkmaktır. Bu bakımdan her ikisi de, Nietzsche'nin başlattığı yıkıcılığı devam ettirmektedir. Buna karşın Holz'un Marksist felsefe tarihine ilişkin olan "Felsefenin Muhafaza Edilip Aşılması ve Gerçekleştirilmesi" adlı eserinde ortaya koyduğu gibi, Marx'ın ve Marksist filozoflar kaygısı, felsefeyi yıkmakla ilgili değildir. Onların çabası, felsefenin gerçekleşmesini amaçlamaktadır.

Fakat eğer mesele sadece felsefeyi muhafaza edip aşarak dünyayı farklı yorumlamak değil ise, yani mesele aynı zamanda dünyayı değiştirmek ise, felsefenin dünyanın yine dünyadan kazanılmış olan felsefeye, yani yine dünyanın ürünü olan diyalektik akla dayalı kavrama göre nasıl değiştirilip felsefileştirileceğine doyurucu bir yanıt vermesi gerekir. Bu nedenle Holz'un "felsefenin muhafaza edilip aşılması" (Aufheben) kavramını kelimesi kelimesine almak gerekir. Zira felsefenin mevcut haliyle gerçekleşmesi mümkün değildir. Felsefenin gerçekleşmesi için, önce onu gerçekleştirecek toplumsal güçler (işçi sınıfı) açısından ve en çağdaş bilimsel bilginin ışığında yeniden kurulması gerekmektedir. İşte, yukarıda işaret ettiğim gibi filozof olarak Holz'un hayatına anlam veren büyük soru budur. Bu amacını gerçekleştirmek için de hem Marksist felsefe tarihine ilişkin hem de genel felsefe tarihine ilişkin büyük çalışmalar yaptı. Yeni Çağ'da diyalektik felsefenin "sorun tarihi"ni işleyen "Birlik ve Çelişki" ("Einheit und Widerspruch") başlıklı üç ciltlik çalışmayı antik Yunan'ı ve Ortaçağı kapsayacak şekilde "Diyalektik" başlığı altında beş cilde genişletti.

Marksist felsefe tarihine ve genel olarak felsefe tarihine dair çalışmaları yaparken yanıt aradığı soru, Hegel felsefesi ile Marksist felsefe arasındaki Marx'ın kendisinin kurduğu karşıtlık ilişkisidir

ve bu onun ikinci tezidir. Şöyle diyor Holz: “Hegel’in Marksizmde materyalist tersine döndürülmesi, düşünce biçimi/yöntemi olarak diyalektik ile bu yöneme uygun ve onu meşrulaştıran hakikatin real kuruluşu arasındaki ilişkinin tam belirlenmesini gerektirmektedir”. Holz bu belirlemeyi, bir taraftan, Marx’ın kendi yöntemiyle Hegel’in yöntemi arasında kurduğu karşıtlığa Aristoteles’e dönerek anlamlandırmaya çalışırken, diğer taraftan özellikle Leibniz ve Hegel’den hareketle yapmaya çalışmıştır. Bu çabası, biri küçük diğeri büyük, iki büyük sistematik çalışmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlardan ilki 1983’de yayınladığı “Diyalektik ve Yansıma”dır (“Dialektik und Widerspiegelung”) ve ikincisi “Dünya Tasarımı ve Yansısal Düşünme”dir (“Weltentwurf und Reflexion”). Bu son çalışmasının alt başlığını, filozof olarak hayatı boyunca çabasını ifade ettiği için vermek gerekiyor: “Diyalektiğin Temellendirilmesine Dair Bir Deneme”. Bu deneme, kelimenin her iki anlamında da, yani hem felsefenin temellendirilmesi ve hem de felsefenin gerçekleştirilmesi anlamında, devam ettirmeye değer bir denemedir.

Nur içinde yat Hans Heinz. Bana her “artık yaşlandım” dediğinde; sana “sen birçok gençten daha gençsin” derdim gülümseyerek. Sen ise hemen kaşlarını çatarak: “ama bireysel hayatın fiziksel sınır var” derdin. Demek o sınır 11 Aralık’taymış. Sesin hala kulaklarımda çınlıyor. Seninle ve geride bıraktığın eserlerle her bakımdan guru duyuyoruz. Nur içinde yat sevgili yoldaşım.